

İslam Açısından Dindarlığın Değeri ve İctidatın Cezalandırılması

RECEP ARDOĞAN

Dr., Araştırmacı

Giriş

Dinî inanç, insanın gerek iç dünyası gerekse gözlemlenebilir yaşantısı üzerinde önemli role sahip bir olgudur. Bu bakımdan, haricî bir baskı altında kalmadan insanın potansiyellerini farklı yönleriyle ortaya koyması, kişilik ve karakterini geliştirmesinde din özgürlüğünün tanınması tabii bir gerekliliktir.

İslâm açısından dindarlık önemli bir değerdir. Yeryüzüne halife kılınan insanın yaratılış amacı Allah'a kulluktur. Bu nedenle din özgürlüğüne saygı, insana ilişkin ilahî plana saygıdır ve dindarlığın korunması dinin bir amacı olarak belirlenmiştir. Kur'an, dinin referans yapılarak normal iyilik ve adalet esasına dayalı ilişkilerin dışına çıkılamayacağını vurguladığı gibi İslâm Peygamberi'nin Medine'ye hicretinin ardından düzenlenen 'Medine Vesikası' da tüm dinî grupların tanınması ve tek bir toplum olarak tanımlanması esasını ortaya koyar.

Kur'an açısından iman ve inkâr, ancak sahibini ilgilendiren şahsî-bireysel bir mesele olarak düşünölmelidir. Bu sorumluluğun esası da insanın şuurlu bir varlık olarak sahip olduğu imkânlar; onun irade ve özgürlüğüdür.

Kur'an'da din özgürlüğüne saygı emredilmiş ve bunun gerekçeleri ortaya konulmuş olmakla birlikte, İslâm hukukunda iman ettikten sonra 'irtidat', yani 'İslâm'dan dönme'nin bir ceza konusu olması, yoğun tartışmalara neden olmaktadır. Günümüzde bazı Müslüman düşünürler, İslâm'dan dönmenin müsamaha gösterilebilecek ferdf bir olay olmadığını benimserken, bazıları nispeten ılımlı görüşler ileri sürmekte, bazıları da klasik eserlerdeki irtidatın cezalandırılması görüşünün o zamana özgü koşullara bağılı olduğunu savunmaktadır.

1. İrtidat Olayının Muhtevası

Kur'an'ın vahyedildiğı süreçte görölen dinden dönme olayının beş ayrı biçimde ortaya çıktığı ve bunların muhteva açısından bugün taşıdığı anlamdan çok farklı bir anlama sahip olduğu anlaşılmaktadır:

Birincisi, Yahudilerin İslâm hakkında dezenformasyon oluşturmak amacıyla, planlanlı olarak, önce İslâm'a girmeleri sonra da İslâm'ın batıl olduğunu gördüklerini söyleyerek irtidat etmeleridir.

İkincisi, imanı alay konusuna dönüştüren münafikların nifak biçimine dönüşen İmanla küfür arasındaki gelgitleridir. Aslında Müslümanlarca bilinmelerine rağmen bunlar için bir ceza söz konusu olmamıştır.

Üçüncüsü, bazı putperestlerin çoğunlukla önceden plânlı biçimde İslâm'a girmeleri ve kısa bir süre sonra İslâm'dan dönüp Müslümanlarla savaş halindeki putperestlere katılmalarıdır. Ahnes b. Şurayk buna ilginç bir örnektir. Medine'ye gelip Rasulüllağ'ın huzurunda İslâm'a girdiğini ilan etmiş ve "İslâm'a

Bu olaylara bakıldığında, Hz. Peygamber zamanında irtidat hadisesinin, bugün din özgürlüğü bağlamında gündeme gelen din değıştirmeden çok farklı anlam ve boyutlara sahip olduğı sonucuna varılacaktır.

girme arzusuyla geldim, Allah doğru olduğunu bilir." demişti. Ancak, o, geri dönerken İslâm düşmanlığını fiile dönüştürmüş, Müslümanların ekinlerini yakmış ve hayvanlarını öldürmüştür.

Dördüncüsü, işlenen bir cinayetin cezasından kaçmak için, irtidat ederek müşriklere sığınmaktır.

İrtidat olayının Müslümanlara karşı haince bir saldırı şeklinde de görüldüğü olurdu. Rivayete göre, bir grup bedevî Rasulüllağ'a gelip aralarında İslâm'ın yayıldığını ve onlara İslâm'ı öğretecek birine ihtiyaç olduğunu söylemişlerdir. Hz. Peygamber de onlarla birlikte 10-16 sahabîsini göndermiştir. Ancak, onlar, daha sonra bedevî bir kabileden aldıkları yardımla, esir aldıkları iki sahabî dışında hepsini öldürmüşlerdir.

Beşincisi, siyasî rekabet ve kabile asabiyetiyle beslenen ve yalancı peygamberlik iddiasında bulunanların başını çektiğı toplu irtidattır.

Bu olaylara bakıldığında, Hz. Peygamber zamanında irtidat hadisesinin, bugün din özgürlüğü bağlamında gündeme gelen din değıştirmeden çok farklı anlam ve boyutlara sahip olduğu sonucuna varılacaktır. O zamanlar 'nifak' etkeninin ortak bir özellik olduğı irtidat, terör ve isyan hareketi şeklinde de gerçekleşmekteydi. Dolayısıyla, din özgürlüğü konusunda şu an sahip olduğumuz zihniyet ile soyut irtidat kavramını tartışmak, bir tarih yanılması (anakronizm) olacaktır. Bundan kaçınmak üzere, irtidata verilen cezanın tarihsel

nedenlerine ve teorik gerekçelerine de bakılması gerekmektedir.

2. Cezanın Nedeni

Kur'an'da anlatılan olaylarda, ilk İslâm toplumu karşı öteden beri sinsice beslenen düşmanlık, kin ve nifakin irtidatla birlikte açıktan fiilî bir saldırıya dönüştüğü görülür. İrtidatın cezalandırılması da buna karşı gelişen psikolojik birikim ve bilinçaltına mutabıktır. Başka bir ifadeyle, toplumun ve ona dayanan devletin birlik ve dirliğini sağlayıp sürdürme endişeleri sebebiyle, Müslümanların, mürtedlerin cezalandırılmasıyla ilgili hadisi genel ve kesin bir hüküm gibi anlamaya istekli oldukları anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber döneminde Müslümanlar ile müşrikler sürekli savaş halindeydi ve irtidat edenler muharip tarafa geçmekteydi. Bu nedenle irtidat, soyut bir kanaat ve din değiştirme olayı değil, aynı zamanda savaş esnasında somut bir taraf değiştirme olayıdır.

Hz. Peygamber döneminde Müslümanlar ile müşrikler sürekli savaş halindeydi ve irtidat edenler muharip tarafa geçmekteydi. Bu nedenle irtidat, soyut bir kanaat ve din değiştirme olayı değil, aynı zamanda savaş esnasında somut bir taraf değiştirme olayıdır. Nitekim mürtedlerin öldürülmesiyle ilgili rivayetlerin bazısında 'cemaatten ayrılarak dinini terk eden kimse' tabiri geçer [Bk. Buhârî, "Ahkâm" 4; Müslim, "İmâret" 53]. Diğer yandan mürtedin İslâm'dan çıkmakla, tarihsel koşullara göre, tâbi bulunduğu hukukun dışına çıkmış olacağı, dolayısıyla, onun için bir eman (vatandaşlık güvencesi) kalmayacağı görüşü, onun muharip tarafa geçmesiyle birlikte düşünülmelidir. Dolayısıyla, bugün için İslâm'ı sadece kişisel bir inanç olarak terk edenlerle, irtidatın terör ve isyana dönüştüğü durumlar ayırt edilmelidir.

Çoğu âlimlere göre cezanın nedeni tek başına irtidat iken, Hanefîlere göre, mürtedler "İslâm'a karşı savaşır" kabulüyle idam edilir. Çağdaş bazı âlimlere göre de ceza, Müslümanlara ve İslâm'a karşı fiilen savaş açma durumuna ilişkindir. Bundan hareketle, bu cezanın devlet düzenini tehdit eden ve devrime çağıran kimselerin cezası olduğu belirtilir.

3. Cezanın Subûtu

İrtidatın cezalandırılmasına ilişkin hükmün temellendirilmesi üzerinde önemli tartışmalar olmaktadır. Öncelikle belirtelim ki Kur'an, gerek irtidat fiili geçen ayetlerde gerekse bu fiilin kullanılmayıp imandan sonra inkar (küfr)dan bahsedilen ayetlerde, 'irtidat' konusunu tartışır, uyarır, öğüt verir, ama, asla kılıç argümanına başvurmaz. Dikkat çekici bir husus da Kur'an'da celd cezası gibi daha hafif cezaların açıklandığı görülmekle birlikte, defalarca tenkit edilen dinden dönme konusunda öldürme gibi dünyevî bir cezanın zikredilmemesidir. Eğer, dinden dönme dünyevî bir cezayı gerektirseydi, Peygamber'in topluma cezaî hüküm tatbik etme gücüne sahip olduğu Medine'de nazil olan bu ayetlerde irtidat için bir ceza belirtilirdi. Oysa İrtidat cezasının hukukî dayanağı olarak gösterilen Bakara 2/217. ayette de dünyevî bir ceza geçmediği gibi, Fetih 48/16. ayette işaret edilen grup İbn Abbas ve bazı müfessirlere göre ridde ehlidir. Ancak, söz konusu ridde ehli, Medine'deki İslam toplumuna ve yönetime karşı güç toplayan ve meydan okuyan bir topluluktur.

Dinden dönenin öldürülmesine karşı çıkanlar, mürtedin öldürülmesi ile ilgili hadislerin dinden dönenlerin muharip olmasından dolayı olduğunu söyler ve Ebu Hanife'nin dinden dönen kadının öldürülemeyeceği ve dinden dönenin İslâm'a düşman olduğu için öldürüleceği görüşüne dayanırlar. Mürted kadına ölüm cezası verilmeyişi, Hanefîlere göre ce-

zanın asıl nedeninin İslâm'a düşmanlık olması, cezanın harp ehli olma koşuluna bağlı olması, kadında ise muhariplik durumunun bulunmamasındandır.

O dönemde Müslümanlarca bilinen bazılarınin, ortak özellikleri ile ifade edilmiş olması ve mürtedlerin öldürülmesi hükmünün Peygamber zamanındaki olaylara ilişkin bir yargı kararı olması da mümkündür. Nitekim Hz. Peygamber gizli düşmanlıkları ve İslâm toplumuna yönelik tuzakları Kur'an'da açıklanan münafıklara, bir ceza uygulamamıştır. Daha sonra, irtidata bağlı olarak İslâm'a karşı savaş açılmasıyla birlikte, açık fiilî savaş esasına binaen ceza uygulanmıştır.

Gerek Hz. Peygamber gerekse Ebu Bekr dönemindeki irtidat olayı, kabile ve taklidi fikir ve akidenin önüne koyan, Rasulüllah'ın vefatını eski geleneğine dönmek ve otoriteye karşı çıkmak için fırsat bilen, "Araplar babalarının taptıklarına tapmaya başladı." diyerek kabile asabiyetine ve cahilî geleneğe dönmeye çalışan bir ilkel zihniyeti yansıtmaktadır. Ölüm cezasının kendini savunma hareketi görünümü arz ettiği böyle bir ortamda, İslâm Peygamberi'nin siyasal otoriteye başkaldıran mürtedler hakkında elbette öldürülmeleri gerektiğini söylemesi mümkündür. Günümüzde ise eski zamanlarda dinî topluma mensubiyeti siyasal topluma mensubiyetle aynı sayan sosyo-kültürel paradigma sona ermiştir.

Bazı âlimlere göre, dinden dönenin idamı devamlı bağlayıcılığı olan (had türünden) bir hüküm değil, sosyal, siyasal ve milletlerarası şartlara göre devletin değişik uygulamalar yapabileceği bir konu (ta'zir suçu)dur. Tercih edilen görüşe göre, ta'zir cezaları devlet yöneticisinin takdirine bırakılmıştır ve sosyal şartlar ceza gerektirmedikçe ceza belirlenmesi de gerekmez. Ancak söz konusu cezanın hadise dayandığı düşünülünce, bu hadis, Hz. Pey-

gamber (s.a.v.)'in bir içtihadı veya siyasal bir kararın ifadesi olabilir. Diğer yandan geleneksel görüşte mürted için ölüm ya da iman dışında başka bir alternatif kabul edilmezken, Rasûlüllah'ın farklı bir uygulaması da rivayet edilmektedir. Buna göre Mekke'nin fethinde ilan edilen genel affın dışında tutulanlar arasındaki Abdullah b. Sa'd b. Ebi's-Sarh, önceden Müslüman olmuş ve vahiy kâtipliği yapıyorken, irtidat ederek Kureyş'e katılmıştı. Mekke'nin fethinde hemen Osman b. Affan'ın yanına kaçmış, Hz. Osman da onu saklamış, ortalık sakinleştikten sonra Rasûlüllah'a getirip onun için eman (güvence) istemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), uzun bir müddet susmuş ve sonra "Evet" demiştir. Bir rivayete göre de Hz. Osman tarafından ona verilen emânî Rasulüllâh kabul etmiştir. Bu olaydan hareketle bazı ilim adamları, irtidat için bir had cezası belirlenmediği, onun için bir ta'zir cezası öngörülebileceği sonucuna varmışlardır. Ancak, en ağır ceza olan idamın ta'zir kapsamında yer alması da sorunlu gözükmektedir. Fakat, İslam'a girmişken dinini değiştirenlerin öldürülmesi, onların işlemiş oldukları cinayetlere ilişkin bir yargı kararı olabilir.

Bazı âlimlere göre, dinden dönenin idamı devamlı bağlayıcılığı olan (had türünden) bir hüküm değil, sosyal, siyasal ve milletlerarası şartlara göre devletin değişik uygulamalar yapabileceği bir konu (ta'zir suçu)dur.

Ayrıca, Mürtedin öldürülmesi gerektiğine dair hadislerin, isnat açısından da önemli problemler taşımakta olduğu söylenmektedir. Problemler oldukları varsayılsa bile onlar, âhâd hadisler olup bilgi değeri bakımından kesinlik değil, ihtimal ve galip zan ifade etmektedir. Burada "şüphe halinde hadd cezalarının düşürülmesi" kuralı, normatif alana, özellikle de ölüm gibi son derece ciddi bir ce-

zanın belirlenmesine de uygulanamaz mı, sorusu akla gelmektedir.

Bununla birlikte irtidadın cezalandırılmasına ilişkin hükümlerde de çelişkilerden bahsedilebilir. Örneğin, fakihlerin nazarında mürtedlere göre daha iyi bir statüde bulunan 'aslî kafirler'den esir alınmış biri İslâm'a girse bile, devlet başkanının serbest bırakma ya da sahibinin azat etme kararı olmadıkça kölelikten kurtulamazken, esir alınan mürted, tekrar İslâm'a girmekle özgürlüğe kavuşur. Oysa mürted, ihanet gibi daha ağır bir suç işlemiştir.

İlginç bir görüş de zorlama sonucu Müslüman olan ve daha sonra İslam'dan dönen zimmînin, öldürülmeksizin İslam'a dönmeye zorlanacağıdır (Bk. Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, İst. 1335, I/453). Oysa zorlama, zimet kavramına aykırı olduğu gibi, zorlama yoluyla gerçekleşen ikrar da geçerli değildir.

İman, kişinin özgür bırakılan aklıyla ulaşacağı ve bütün duygusal âlemiyle benimseyeceği iradî bir fiildir. İman'da bilgi, bilinç, duygu, irade ve "potansiyel halde fiil", daha doğrusu "salih amele motivasyon" bulunur.

İmanın Değeri İçin Gerekli Şartlar

İrtidadı bir ceza konusuna dönüştürmenin önemli bir sakıncası da imanın nitelik ve muhtevası ile ilgilidir. İman, kişinin akıl, anlayış ve iradesine dayanmalı; dini kabul, ikrah-tan değil, aklî açıklık ve kavrayıştan kaynaklanmalıdır. Dini zorlama altında kabul, iman sayılmayacağı gibi, dinin konusu da zorunlu davranışlar değil; isteğe bağlı davranışlardır. Bu konuda inananlara düşen, hakkın açıklık kazanmasını ve duru bir biçimde kavranmasını sağlamaya çalışmaktır. Çünkü dinî akt (iman ve salih amel), ahlâkî davranışta olduğu gibi, zorlama kabul etmez. Özgür irade ve iyilik niyetiyle yapılmayan bir davranış, neticede iyi sonuçlar verse de 'ahlaken iyi' yargısını

hak etmez. Aynı şekilde dinî akt da kişinin özgür iradesine, niyetine ve söz konusu davranışın sonucuyla ilgili bir beklentiye dayanmadığında 'dinen iyi (sâlih amel)' yargısını hak etmeyecektir. Davranışı dinî akta, ibadete dönüştüren iki koşul vardır. Bunlar özgür irade ve kanaatin duygu âlemiyle bütünleşmesidir.

a) Özgür İrade

İman, kişinin özgür bırakılan aklıyla ulaşacağı ve bütün duygusal âlemiyle benimseyeceği iradî bir fiildir. İman'da bilgi, bilinç, duygu, irade ve "potansiyel halde fiil", daha doğrusu "salih amele motivasyon" bulunur. Bu demektir ki iman, ancak insanın özgür irade ve hulus-i kalp ile seçimine dayanır. Baskı ve zorlama, insanın akıl ve vicdan sahibi, hür ve sorumlu bir varlık oluşuna aykırı olduğu gibi, imanın tabiatına da aykırıdır.

İmanın konusunun gayb âlemi, yani algılanamayan âlem oluşu, onun sırf bir bilgiden ibaret olmayışı, onun oluşmasında iradenin de rol oynamasını gerektirir. Dolayısıyla, dinî inanç ve dindarlığın değeri, öncelikle özgür irade ve bireysel özgürlüğü gerektirir.

Yine, imanın aynı zamanda bir '*kendini tanımlama*' oluşu da imanı '*özgün*' bir olgu yapar. Zorlama ise, imanın '*özgürlüğe dayalı*' ve '*özgün*' oluşuna aykırıdır.

Özgür irade ve kesin niyete dayanmadıkça "*kendini tanımlama*" ve "*ikrar*", dinen bir değer ifade etmez. Belirtelim ki dış engeller ve zorlamalar nedeniyle gerçekleşemeyen niyet de tek başına bir ibadet sayılır. Diğer yandan, Nahl sûresi 106. ayete göre, zorlama neticesinde gerçek inancın saklı tutulup başka bir inancın ikrar edilmesi halinde insan içinde saklı tuttuğu inancına göre değerlendirilir. İkrâh halinde dille küfrü ikrar etmenin kalbin tasdiğine zarar vermeyeceği söylenirken, kalbiyle inkâr edene dille ikrar için zorlamada bulunmak, bir çelişki olmaktadır.

b) Duygu Âlemiyle Bütünleşme

İmanın önemli bir özelliği de kişinin benliğini şekillendirmesi, duygu âlemiyle bütünleşmesidir. Hucurat suresinde "zahiren teslim olmak" ile "gerçekten iman etmiş olmak" arasında ortaya çıkan ayırım yanında, "imani sevme ve küfür, fık ve isyandan hoşlanmama" olarak ifade edilen olgunluk seviyesi de zorlamanın imanın karakteristiğine aykırı olduğunu ortaya koyar. Çünkü ikrah, yani zorlama, hem imanın gereği olan Allah sevgisini hem de dinî değer taşıyan amellere motive olmayı gerçekleştirmez.

Ayrıca, kalbin güven ve sükûnet içinde olması, Allah'ı sevme ve tazim etme, ona boyun eğme gibi kalp fiilleri de ancak imanın ikna ve içtenliğe dayalı oluşunun sonucudur. Kelamcıların taklit yoluyla imanın doğru olmayacağına görüş birliğine varmış olmalarına bakılırsa, zor yoluyla imanın doğruluğu düşünülemez bile. İmana zorlama, yaratılış ve formunda üstün kılınan insanın aklî ve vicdanî tabiatına aykırı olduğu gibi, onun yeryüzü hayatının niteliğine aykırıdır. İnanç ve imanda iradeyi kullanma ve dileme insanî, tabîî, kevnî bir olgudur.

İrtidat cezasının kalkması için bir şart olarak öne sürülen tövbe konusunda da bir noktaya işaret edilmelidir. Tövbe ile pişmanlık kavramı arasındaki ilişki iyi tahlil edilmelidir. Tövbede pişmanlık önemlidir. Ancak, "neden" pişman olunduğu belirleyicidir. Çünkü toplumun kınaması ve hukukî yaptırımlar nedeniyle olabileceği gibi, Allah huzurunda ve uhrevî endişeyle de olabilir. Tövbenin dinî bir değer taşıması için ikincisi şarttır. Yani kişi yaptığı'nın günah olduğunun bilincine varmalı, içinde gerçek bir üzüntü ve pişmanlık ile Allah'a yönelmelidir. Bu sebeple, zor yolu, imanın ve tövbenin tabiatına aykırıdır. İslâm'dan dönen kimsenin ölüm cezası ile tövbe seçeneği arasında kalması, eğer gerçekten bir şüphesi

varsa, bunu izale etmeye yetmeyecektir. Dinden dönmesi Müslümanlara yönelik düşmanlık, nifak ve inatçılığının sonucu ise, tövbeye zorlanması onun düşmanlığını içinde büyütmesine, nifakını daha da derinleştirmesine yol açacaktır. Diğer yandan mürtedin tövbe etmediği takdirde öldürülmesinde, bir insanı zor yoluyla nifak üzere ölmeye mahkûm etme gibi, müslüman toplum için de tehlike taşıyan bir zarar da söz konusudur.

Güvenden farklı olarak ümidin korkuyu gerektirdiği gibi, korku da ümidi gerektirir, aksi takdirde ümit kesme ve ye'se dönüşür. Dolayısıyla, müminin Allah'a kulluğunda ahiret korkusu kadar Allah'ın rahmetini; sevap ve mağfiretini umma da motive edici bir etkiye sahiptir.

Dinî inanca bağlı olarak davranışın sonucuyla ilgili ceza, mükâfat ve afv beklentisi, müminin önemli bir özelliğidir. Karşılığını Allah'tan beklemeksizin yapılan iyi bir davranış iman ve ibadetle ilişkilendirilemez. Müminin ruh halinin korku ile ümit arasında olması da bu olguyla ilgilidir. İlahî vahiyde, iyiliklere teşvik ve kötülüklerden sakındırmak için gelen uhrevî vaatler ve ikazlar, insanın iç dünyasında korku ve ümit olarak yansımasını bulur. Çünkü güvenden farklı olarak ümidin korkuyu gerektirdiği gibi, korku da ümidi gerektirir, aksi takdirde ümit kesme ve ye'se dönüşür. Dolayısıyla, müminin Allah'a kulluğunda ahiret korkusu kadar Allah'ın rahmetini; sevap ve mağfiretini umma da motive edici bir etkiye sahiptir.

Korku ve zor yoluyla tekrar İslâm'a dönmeye ise Allah'ın rahmetini umma, takva fiillerinin mükâfatını bekleme gibi imanın karakteristik özellikleri gerçekleşmeyecektir. Bu nedenle, irtidat eden kimseyi ikrara döndürmek için korku ve zor yoluna başvurma, bizzat imanın

tabiatına aykırıdır. Çünkü imanla ilgili ikrar, akidenin ifadesinden ibaret değildir.

Sonuç

Kur'an'da Allah'ın kozmik hakimiyetinin, kuşatıcı ilim ve kudretinin anlatıldığı bir ayetten (Ayete'l-Kursî) hemen sonra "Dinde zorlama yoktur" (Bakara, 2/256) ifadesiyle din özgürlüğü bir ilke olarak ortaya konmuştur. "Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?" (Yunus 10/99) ayeti de ilahî iradenin zorlama ve ikrahtan kaçınmak suretiyle beşerî iradeye yer açtığını belirtmektedir. Yine, Hûd 118. ayetteki "Eğer Rabbin dileyseydi elbette bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Hâlbuki yine de ih-

Mürtedler, ya Müslüman görünmek suretiyle Müslümanlara savunmasız anlarında saldırarak ya da işlediği bir cinayetin cezasından kaçarak Müslümanlarla savaş halindeki putperestlere katılan yahut siyasî rekabet ve kabile asabiyetini saptırıcı bir etken olarak kullanan yalancı peygamberler liderliğinde otoriteye başkaldıran kimselerdi.

tilaf edip duracaklardı." ifadesi, insanlar arasındaki düşünce, inanç ve ideal farklılıklarının kaçınılmaz olduğunu da vurgular. İslam açısından iman ve salih amel mefhumlarının tabiatına aykırı bir olgu olarak kalan ikrah, hiçbir şekilde haklı görülmez.

Kur'an'a bakıldığında, iman ve inkârın yasal veya siyasal bir konu olarak değil, aksine Allah'ın iradesine mutlak teslimiyet veya iradî isyan arasında özgür seçim prensipleri olarak ele alındığı görülmektedir. Bu yüzden irtidat, kişisel, iç dünyaya ait ve ancak uhrevî cezaya konu olacak dinî-ahlâkî bir karar olarak, tamamen hukukun otoritesi dışında kalır.

Kur'an'ın indiği ortamda nifaklarını çeşitli biçimlerde izhar eden münafıklar ve İslam'a

girdiğini söyledikten sonra da hem Müslümanlara saldırıp cinayet işleyen hem de Müslümanlarla harp halindeki müşriklere katılan insanların varlığı bilinirken, dinden dönenlerle ilgili ayetlerde bunlara ilişkin bir cezadan söz edilmemektedir. Kanaatimizce bunun bir anlamı olsa gerektir. Dinini değiştirenlerin öldürülmesiyle ilgili hadislere gelince, onlar, İslam'dan dönme fiiline ilişkin genel bir dinî norm olmaktan çok, İslâm'dan dönenlerin işledikleri cinayetlere karşı bir yargı kararı olmalıdır. Çünkü bildiğimiz kadarıyla peygamber döneminde cezalandırılan mürtedler, ya Müslüman görünmek suretiyle Müslümanlara savunmasız anlarında saldırarak ya da işlediği bir cinayetin cezasından kaçarak Müslümanlarla savaş halindeki putperestlere katılan yahut siyasî rekabet ve kabile asabiyetini saptırıcı bir etken olarak kullanan yalancı peygamberler liderliğinde otoriteye başkaldıran kimselerdi. Bunların hareketleri, fesat, terör ve ihanet sözcükleriyle tanımlanabilir.

Ayrıca, suçlarda aslanan, sosyal bir gereklilik olmadıkça, cezanın ahirete bırakılmasıdır. Bu nedenle, İslâm'dan dönenin cezalandırılması da bunu gerektirecek açık sosyal-siyasal gerekçelere dayanmalıdır. Nitekim mürtedin öldürülmesi, Hanefîlerin savunduğu üzere, siyasal bir nedene; Müslümanlara karşı savaşma gerekçesine dayanmaktadır. Ancak böyle bir tehdit, iman mahiyetine ilişkin tasavurdan daha açık ve öncelikli değildir. Dolayısıyla açık bir isyan hareketine dönüşmedikçe, irtidat ceza konusu olamaz. İsyân hareketine dönüştüğünde de cezaya konu olan, İslâm'dan dönme değil, isyan hareketinin kendisidir. Mürtedin öldürülmesini öngören ama bu konunun neden ve koşullarını belirtmeyen ahad rivayetlerin de Medine'deki otoriteye karşı silahlı başkaldırı hareketlerine dönüşen toplu irtidat olaylarının görüldüğü tarihsel koşullara ait olması, bu görüşümüzü doğrular niteliktedir.■